

EUROPESE UNIE

HET EUROPEES PARLEMENT

DE RAAD

Brussel, 23 september 2026
(OR. en)

2025/0177(COD)

PE-CONS 46/26

SIMPL 156
ANTICI 162
INDEF 134
MAP 138
CSC 429
ENV 777
COMPET 795
ENT 164
MI 666
CHIMIE 88
CODEC 1247

WETGEVINGSBESLUITEN EN ANDERE INSTRUMENTEN

Betreft: RICHTLIJN VAN HET EUROPEES PARLEMENT EN DE RAAD tot
wijziging van de Richtlijnen 2009/43/EG en 2009/81/EG wat betreft de
vereenvoudiging van de overdracht van defensiegerelateerde producten
binnen de EU en de vereenvoudiging van aanbestedingen op het gebied
van veiligheid en defensie

RICHTLIJN (EU) 2026/...
VAN HET EUROPEES PARLEMENT EN DE RAAD

van ...

**tot wijziging van de Richtlijnen 2009/43/EG en 2009/81/EG
wat betreft de vereenvoudiging van de overdracht van defensiegerelateerde producten
binnen de EU en de vereenvoudiging van aanbestedingen op het gebied van veiligheid
en defensie**

HET EUROPEES PARLEMENT EN DE RAAD VAN DE EUROPESE UNIE,

Gezien het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie, en met name artikel 53, lid 1, artikel 62 en artikel 114,

Gezien het voorstel van de Europese Commissie,

Na toezending van het ontwerp van wetgevingshandeling aan de nationale parlementen,

Gezien het advies van het Europees Economisch en Sociaal Comité¹,

Handelend volgens de gewone wetgevingsprocedure²,

¹ PB C, C/2026/30, 16.1.2026, ELI: <http://data.europa.eu/eli/C/2026/30/oj>.

² Standpunt van het Europees Parlement van 16 september 2026 (nog niet bekendgemaakt in het Publicatieblad) en besluit van de Raad van ...

Overwegende hetgeen volgt:

- (1) De Unie wordt geconfronteerd met een acute en groeiende dreiging, zoals benadrukt in het gezamenlijk witboek van de Commissie en de hoge vertegenwoordiger van de Unie voor buitenlandse zaken en veiligheidsbeleid van 19 maart 2025 over de gereedheid van de Europese defensie 2030 (het “gezamenlijk witboek”), met name als gevolg van de terugkeer van grootschalige conflicten in Europa met de Russische aanvalsoorlog tegen Oekraïne. In reactie op de escalerende veiligheidsuitdagingen en ter versterking van haar strategische autonomie en veerkracht is het absoluut noodzakelijk dat de Unie doortastend optreedt om haar defensievermogen te versterken en standvastig steun blijft verlenen aan Oekraïne. Een cruciaal aspect van deze inspanning is de noodzaak om in de Unie de defensieproductiecapaciteit van de Unie op te voeren en de voorzieningszekerheid te verbeteren met als doel een echte Europese markt voor defensiegerelateerde producten en diensten tot stand te brengen, zodat de Unie en haar lidstaten doeltreffend kunnen inspelen op opkomende veiligheidsbehoeften. Het is dringend noodzakelijk de Europese defensiegereedheid op te voeren zodat de Unie en haar lidstaten tegen 2030 een sterke en toereikende Europese defensiepositie hebben.

- (2) Om de doelstellingen inzake vergroting van de defensiegereedheid van de lidstaten en de Unie en verbetering van de werking van de interne markt te behalen, zijn vereenvoudiging en harmonisatie van de regelgeving, ter bevordering van de strategische autonomie van de Unie, transparantie en verantwoordingsplicht, van essentieel belang. Door de regelgevingskaders te stroomlijnen en op elkaar af te stemmen, kan de Unie een gunstiger klimaat creëren voor defensie-industrieën, met inbegrip van kleine en middelgrote ondernemingen (kmo's) en midcaps, om te werken, op te schalen, te innoveren en het nodige vermogen op te bouwen om de Europese gereedheid op het gebied van veiligheid en defensie te waarborgen. In het gezamenlijk witboek worden de doelstellingen uiteengezet voor deze vereenvoudiging van wetgeving die van invloed is op defensiegereedheid.
- (3) Een goed functionerend systeem voor de overdracht van defensiegerelateerde producten tussen de lidstaten is een voorwaarde voor een Uniebrede markt voor dergelijke producten. Het zal bevorderlijk zijn voor de samenwerking binnen de EU tussen economische entiteiten, onderzoeksorganisaties en innovatoren die actief zijn op defensiegebied, waardoor de kennisoverdracht tussen entiteiten uit de hele Unie zal worden verbeterd, innovatie zal worden aangemoedigd en de interne markt zal worden versterkt. Het wegnemen van onnodige hinderpalen en belemmeringen zal de ontwikkeling van disruptieve technologieën en innovatieve industriële processen bevorderen. Op die manier zullen kritieke lacunes in de gereedheid worden aangepakt en zal een dynamischere, concurrerendere en wendbaardere Europese defensiesector worden bevorderd.

- (4) De overdracht van defensiegerelateerde producten binnen de Unie is slechts toegestaan na voorafgaande toestemming in de vorm van een algemene, globale of individuele overdrachtsvergunning die wordt verleend of gepubliceerd door de lidstaat vanaf wiens grondgebied de leverancier de defensiegerelateerde producten wil overdragen. De lidstaten kunnen overdrachten van defensiegerelateerde producten vrijstellen van de verplichte voorafgaande toestemming in specifieke gevallen die zijn vermeld in Richtlijn 2009/43/EG van het Europees Parlement en de Raad³. Rekening houdend met de ontwikkelingen in de veiligheidssituatie en de invoering of voortzetting van Europese samenwerkingsprojecten op defensiegebied, zoals die in het kader van de permanente gestructureerde samenwerking (PESCO), waaronder het opzetten of nieuw leven inblazen van regionale defensie-industrieclusters, het versterken van lokale industriële capaciteiten, het bevorderen van technologieoverdracht, synergieën en industriële opschaling en het versterken van kritieke toeleveringsketens, waarbij de voordelen over de lidstaten worden verspreid, projecten die worden gefinancierd in het kader van programma's van de Unie voor de defensie-industrie, Europese defensieprojecten van gemeenschappelijk belang (EDPGB's) of samenwerkingsprogramma's inzake bewapening tussen de lidstaten, onder meer in het kader van structuren voor Europese bewapeningsprogramma's (SEAP's), die met name gericht zijn op het versterken van de grensoverschrijdende samenwerking binnen de Unie, is het passend de lijst van gevallen waarin de lidstaten overdrachten van voorafgaande toestemming kunnen vrijstellen, uit te breiden.

³ Richtlijn 2009/43/EG van het Europees Parlement en de Raad van 6 mei 2009 betreffende de vereenvoudiging van de voorwaarden voor de overdracht van defensiegerelateerde producten binnen de Gemeenschap (PB L 146 van 10.6.2009, blz. 1, ELI: <http://data.europa.eu/eli/dir/2009/43/oj>).

Vrijstellingen kunnen de tijdige beschikbaarheid van capaciteiten en voorspelbare voorwaarden voor de industrie, met inbegrip van kmo's en kleine midcaps, in de hele interne markt faciliteren. Met name moet het voor de lidstaten mogelijk zijn om vrijstellingen te verlenen voor overdrachten die nodig zijn voor de uitvoering van Europese samenwerkingsprojecten op defensiegebied, zoals projecten in het kader van PESCO, projecten die worden gefinancierd met programma's van de Unie voor de defensie-industrie, EDPGB's of samenwerkingsprogramma's inzake bewapening tussen de lidstaten, onder meer in het kader van SEAP's, overdrachten in het kader van gestructureerde industriële partnerschappen binnen de EU, overdrachten aan instellingen en organen van de Unie en aan het Europees Defensieagentschap, overdrachten tussen gecertificeerde leveranciers en gecertificeerde afnemers, overdrachten in geval van urgentie als gevolg van een crisissituatie of overdrachten die tot doel hebben hulp en bijstand te verlenen overeenkomstig artikel 42, lid 7, van het Verdrag betreffende de Europese Unie (VEU), en overdrachten in verband met militaire of defensiebijstand als gevolg van optreden van de Unie uit hoofde van artikel 28 VEU.

- (5) Aangezien gestructureerde industriële partnerschappen binnen de EU een cruciale rol spelen bij het versterken van het concurrentievermogen, de innovatie en de veerkracht van de defensie-industrie van de Unie door grensoverschrijdende samenwerking binnen de Unie te bevorderen, moet de overdracht van defensiegerelateerde producten binnen dergelijke partnerschappen worden vergemakkelijkt. Dergelijke partnerschappen, die worden gekenmerkt door stabiliteit in de tijd en gedeelde doelstellingen, dragen bij tot de ontwikkeling van zekere en interoperabele defensievermogens van de Unie, in overeenstemming met de strategische belangen van de Unie. Om de operationele efficiëntie ervan te faciliteren en flexibiliteit in de toeleveringsketens te waarborgen, is het passend een algemene overdrachtsvergunning voor overdrachten in het kader van een gestructureerd industrieel partnerschap binnen de EU in te voeren of de lidstaten in staat te stellen dergelijke overdrachten vrij te stellen van de verplichte voorafgaande toestemming. Dergelijke vrijstellingen moeten per geval worden toegepast op specifieke gevallen van gestructureerde industriële partnerschappen binnen de EU, zoals een bepaald consortium, een bepaalde joint venture of een bepaald concern, en mogen niet worden gebruikt als een algemene uitsluiting die van toepassing is op alle entiteiten die gestructureerde industriële partnerschappen binnen de EU aangaan. Deze aanpak zorgt ervoor dat de lidstaten zicht en toezicht blijven houden op welke entiteiten een dergelijke vrijstelling genieten, zodat zij kunnen controleren of aan de criteria van Richtlijn 2009/43/EG, zoals gewijzigd bij deze richtlijn, wordt voldaan.
- (6) In het snel veranderende veiligheidslandschap is extra flexibiliteit vereist zodat de Commissie en de lidstaten doelgericht en wendbaar kunnen reageren. Voorts is het passend de Commissie de bevoegdheid te verlenen om, op verzoek van een lidstaat of op eigen initiatief, nieuwe gevallen toe te voegen waarin de lidstaten vrijstellingen van de verplichte voorafgaande toestemming mogen invoeren, zodat er meer flexibiliteit en mogelijkheden ontstaan voor vereenvoudigde en versnelde overdrachten van defensiegerelateerde producten binnen de EU.

- (7) Om de doeltreffende en efficiënte werking van het systeem voor de overdracht van defensiegerelateerde producten binnen de EU te waarborgen, moeten de lidstaten ervoor zorgen dat alle leveranciers die vanaf hun grondgebied dergelijke producten willen overdragen, algemene overdrachtsvergunningen kunnen gebruiken of globale of individuele overdrachtsvergunningen kunnen aanvragen. Eventuele voorwaarden die de lidstaten vaststellen, mogen alleen gebaseerd zijn op criteria die rechtstreeks van belang zijn voor het vermogen van de leveranciers om de wetgeving op het gebied van overdrachts- en uitvoercontrole na te leven. Criteria zoals de rechtsvorm of status van leveranciers mogen bepaalde categorieën leveranciers niet beletten om algemene overdrachtsvergunningen te gebruiken of om globale of individuele overdrachtsvergunningen aan te vragen.
- (8) Het is passend een algemene overdrachtsvergunning voor overdrachten tussen gecertificeerde leveranciers en gecertificeerde afnemers in te voeren. Om de samenwerking tussen en de integratie van die ondernemingen verder te bevorderen, moet een dergelijke algemene overdrachtsvergunning betrekking hebben op meer defensiegerelateerde producten dan de bestaande algemene overdrachtsvergunningen voor overdrachten aan gecertificeerde afnemers. Er is gebleken dat gecertificeerde ondernemingen uitstekend in staat zijn om de regels inzake overdrachts- en uitvoercontrole na te leven, en zij hebben ook aanzienlijke kosten voor certificering gedragen. Zij moeten daarom gebruik kunnen maken van vereenvoudigde en minder belastende mogelijkheden om overdrachten binnen de EU uit te voeren. Als gevolg van de invoering van een dergelijke algemene overdrachtsvergunning moet artikel 9 van Richtlijn 2009/43/EG worden gewijzigd om rekening te houden met de certificering van leveranciers.
- (9) Zoals bepaald in artikel 1, lid 2, van Richtlijn 2009/43/EG, laat die richtlijn de beslissingsvrijheid van de lidstaten in het exportbeleid voor defensiegerelateerde producten onverlet.

- (10) In Richtlijn 2009/43/EG is bepaald dat de lidstaten andere algemene overdrachtsvergunningen kunnen invoeren dan de in artikel 5, lid 2, van die richtlijn bedoelde algemene overdrachtsvergunningen. Die mogelijkheid zou echter kunnen worden beperkt door nationale regels die de flexibiliteit en het vermogen van de nationale bevoegde autoriteiten beperken om ten volle gebruik te maken van de bij Richtlijn 2009/43/EG ingevoerde instrumenten. Aanvullende soorten algemene overdrachtsvergunningen kunnen bijvoorbeeld betrekking hebben op overdrachten die nodig zijn voor de uitvoering van projecten die worden gefinancierd in het kader van programma's van de Unie voor de defensie-industrie, overdrachten binnen groepen of overdrachten in geval van urgentie als gevolg van een crisissituatie. Door meer gebruik te maken van algemene overdrachtsvergunningen zouden de lidstaten bijdragen tot de goede werking en de verdere integratie van de Europese defensiemarkt in de hele Unie, met inbegrip van grensoverschrijdende toegang binnen de EU tot defensietoeleveringsketens, met name voor kmo's en midcaps. Het is derhalve passend van de lidstaten te verlangen dat zij in hun nationale wetgeving de invoering van andere dan de in artikel 5, lid 2, van Richtlijn 2009/43/EG genoemde algemene overdrachtsvergunningen toestaan.

- (11) De uitvoering van programma's van de Unie voor de defensie-industrie, zoals het Europees Defensiefonds (EDF), wordt vaak belemmerd door aanzienlijke vertragingen bij de overdracht van defensiegerelateerde producten, als gevolg van de langdurige en complexe procedures voor het verkrijgen van overdrachtsvergunningen door de lidstaten. Met name kmo's hebben naar verhouding meer onder die vertragingen te lijden en ondervinden daardoor concurrentienadelen ten opzichte van grotere marktdeelnemers. Die vertragingen hebben nadelige gevolgen voor de algehele efficiëntie en doeltreffendheid van die programma's en kunnen afdoen aan het vermogen van de Unie en haar lidstaten om de defensievermogens die zij nodig hebben tijdig en op kosteneffectieve wijze te ontwikkelen en te verwerven. Daarom is het noodzakelijk om voor die programma's algemene overdrachtsvergunningen in te voeren. Die algemene overdrachtsvergunningen moeten van toepassing zijn op alle materiële of immateriële overdrachten die de leverancier moet verrichten voor de uitvoering van het project en, voor zover mogelijk, in de hele toeleveringsketen. Die algemene overdrachtsvergunningen dienen betrekking te hebben op de defensiegerelateerde producten die zijn opgenomen in de bijlage bij Richtlijn 2009/43/EG en dienen uitsluitend van toepassing te zijn op de overdrachten die noodzakelijk zijn voor de uitvoering van specifieke projecten. Die algemene overdrachtsvergunningen dienen uitsluitend betrekking te hebben op overdrachten van defensiegerelateerde producten binnen de EU. Indien een in een derde land gevestigde entiteit ook deelneemt aan een project dat wordt gefinancierd door een programma van de Unie voor de defensie-industrie, mag de controle op de uitvoer naar een dergelijke entiteit in een derde land niet worden beïnvloed door de bepalingen van die richtlijn en moet deze onderworpen blijven aan het beleid van de lidstaten inzake uitvoercontrole. De lidstaten moeten voor zover mogelijk ook bepalen dat dergelijke vergunningen betrekking kunnen hebben op de gehele levenscyclus van het product dat met een bepaald project is ontwikkeld, met inbegrip van de productie-, onderhouds- en upgradefasen. De invoering van dergelijke algemene overdrachtsvergunningen zou de vertragingen verminderen, de efficiëntie verhogen en de samenwerking tussen ondernemingen die aan deze projecten deelnemen, vergemakkelijken, waardoor de ontwikkeling van een sterke en concurrerende defensie-industrie van de Unie wordt ondersteund. De in dat verband gebruikte terminologie moet identiek worden geacht aan die van een modelsubsidieovereenkomst voor defensieprogramma's van de Unie.

- (12) Om rekening te houden met de technologische ontwikkeling, moeten daarnaast de vereisten inzake de door leveranciers van defensiegerelateerde producten te verstrekken informatie worden aangepast, aangezien de huidige bepalingen bij immateriële overdrachten van software en technologie belastend zouden kunnen zijn. Het is passend leveranciers de nodige flexibiliteit te bieden, met behoud van verantwoordingsplicht, transparantie en controle, teneinde de efficiënte en doeltreffende overdracht van defensieproducten binnen de Unie te vergemakkelijken. Of die vereisten voor immateriële overdrachten van software en technologie moeten worden gewijzigd, moet per geval worden beoordeeld. Daarom moeten de lidstaten ervoor zorgen dat die vereisten niet onevenredig zijn voor de leveranciers. Die vereisten moeten in verhouding staan tot de controledoelstellingen van de lidstaten en zo nodig worden aangepast om de overdrachtsactiviteiten te kunnen monitoren zonder onnodige verplichtingen op te leggen aan de leveranciers.
- (13) Teneinde de samenwerking tussen ondernemingen binnen de Unie te vergemakkelijken, moet aan de Commissie de bevoegdheid worden overgedragen om overeenkomstig artikel 290 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (VWEU) handelingen vast te stellen om de lijst van overdrachten die kunnen worden vrijgesteld van de verplichte voorafgaande toestemming te wijzigen teneinde er ook gevallen in op te nemen waarin overdrachten noodzakelijk zijn voor samenwerking binnen de EU. Het is van bijzonder belang dat de Commissie bij haar voorbereidende werkzaamheden tot passende raadplegingen overgaat, onder meer op deskundigenniveau, en dat die raadplegingen gebeuren in overeenstemming met de beginselen die zijn vastgelegd in het Interinstitutioneel Akkoord van 13 april 2016⁴ over beter wetgeven. Met name om te zorgen voor gelijke deelname aan de voorbereiding van gedelegeerde handelingen ontvangen het Europees Parlement en de Raad alle documenten op hetzelfde tijdstip als de deskundigen van de lidstaten, en hebben hun deskundigen systematisch toegang tot de vergaderingen van de deskundigengroepen van de Commissie die zich bezighouden met de voorbereiding van de gedelegeerde handelingen.

⁴ PB L 123 van 12.5.2016, blz. 1, ELI: http://data.europa.eu/eli/agree_interinstit/2016/512/oj.

- (14) De passende rechtsgrondslag voor de wijziging van Richtlijn 2009/43/EG door middel van deze richtlijn, is artikel 114 VWEU.
- (15) Ter ontwikkeling van de nodige vermogens en militaire gereedheid om een gewapende agressie geloofwaardig af te schrikken en de veiligheid en de strategische autonomie van de Unie te vergroten, is een aanzienlijke verhoging van de Europese defensie-investeringen nodig. Op basis van prognoses van geleidelijke uitvoering zouden de totale defensie-investeringen de komende vier jaar ten minste 800 miljard EUR kunnen bedragen, met inbegrip van de uitgaven die worden gefinancierd met de 150 miljard EUR uit het bij Verordening (EU) 2025/1106 van de Raad⁵ ingestelde instrument “Optreden voor de veiligheid van Europa” (“Security Action for Europe”, SAFE). Een significant deel van deze aanzienlijke defensie-investeringen door de lidstaten zal de vorm aannemen van overheidsopdrachten. Om ervoor te zorgen dat hogere uitgaven ook leiden tot grotere capaciteiten, is het passend een aantal bepalingen van Richtlijn 2009/81/EG van het Europees Parlement en de Raad⁶, waarin aanbestedingen van werken, leveringen en diensten op het gebied van defensie en gevoelige veiligheidszaken worden gereguleerd, te vereenvoudigen zonder afbreuk te doen aan de goede werking van de Uniebrede defensiemarkt. De lidstaten moeten de flexibiliteit krijgen om hun voorraden snel aan te vullen en in staat worden gesteld dit op duurzame wijze te doen, wat het best kan worden bereikt door het potentieel van de interne markt ten volle te benutten. Het stroomlijnen van de regels voor aanbestedingen op defensiegebied in de Unie moet de lidstaten de nodige wendbaarheid bieden om in te spelen op nieuwe veiligheidsbehoeften, en moet tegelijkertijd een concurrerende en geïntegreerde Europese defensiemarkt bevorderen om hun defensievermogens op lange termijn te ondersteunen.

⁵ Verordening (EU) 2025/1106 van de Raad van 27 mei 2025 tot vaststelling van het instrument “Optreden voor de veiligheid van Europa (SAFE) door middel van versterking van de Europese defensie-industrie” (PB L, 2025/1106, 28.5.2025, ELI: <http://data.europa.eu/eli/reg/2025/1106/oj>).

⁶ Richtlijn 2009/81/EG van het Europees Parlement en de Raad van 13 juli 2009 betreffende de coördinatie van de procedures voor het plaatsen door aanbestedende diensten van bepaalde opdrachten voor werken, leveringen en diensten op defensie- en veiligheidsgebied, en tot wijziging van Richtlijnen 2004/17/EG en 2004/18/EG (PB L 216 van 20.8.2009, blz. 76, ELI: <http://data.europa.eu/eli/dir/2009/81/oj>).

- (16) Om te zorgen voor de nodige wendbaarheid om in te spelen op nieuwe veiligheidsbehoeften, moeten de drempelbedragen voor opdrachten die onder Richtlijn 2009/81/EG vallen, worden verhoogd. Deze aanpassing zou de lidstaten in staat stellen hun middelen toe te spitsen op de belangrijkste opdrachten en zou de administratieve lasten voor het bedrijfsleven bij kleinere aanbestedingsprocedures verlichten, wat de regelgeving minder complex zou helpen maken en de kosten van deze opdrachten zou helpen verlagen, en wat ook bevorderlijk zou zijn voor een grotere deelname van nieuwkomers op de markt, in het bijzonder start-ups en scale-ups, aan kleinere en toegankelijker aanbestedingen. Zelfs wanneer een opdracht de drempelbedragen niet haalt, blijven de in het Unierecht vastgelegde algemene beginselen van overheidsopdrachten, waaronder transparantie, non-discriminatie en gelijke behandeling, en evenredigheid, echter van toepassing.
- (17) Bovendien moeten de lidstaten de flexibiliteit krijgen om gebruik te kunnen maken van alle beschikbare instrumenten in verband met overheidsopdrachten. Om het aantal manieren waarop aanbestedende diensten overheidsopdrachten kunnen plaatsen te vergroten, moet de mogelijkheid worden toegevoegd om gebruik te maken van de openbare procedure en het dynamisch aankoopstelsel. Deze twee procedures zijn gebaseerd op de krachtens Richtlijn 2014/24/EU van het Europees Parlement en de Raad⁷ geboden procedures. Het is belangrijk dat aanbestedende diensten waar mogelijk meer prijs-kwaliteitscriteria hanteren wanneer zij een dynamisch aankoopstelsel gebruiken.

⁷ Richtlijn 2014/24/EU van het Europees Parlement en de Raad van 26 februari 2014 betreffende het plaatsen van overheidsopdrachten en tot intrekking van Richtlijn 2004/18/EG (PB L 94 van 28.3.2014, blz. 65, ELI: <http://data.europa.eu/eli/dir/2014/24/oj>).

- (18) De Unie moet dringend haar algemene innovatiecapaciteit mobiliseren en aanzienlijke investeringen doen om haar voorsprong te heroveren, teneinde technologische afhankelijkheid te vermijden. Richtlijn 2009/81/EG moet ook worden gewijzigd om de inkoop van innovatie beter te ondersteunen en er zo voor te zorgen dat de aanzienlijke investeringen die de lidstaten doen om hun defensiegereedheid te vergroten, toekomstbestendig zijn en voordelen op lange termijn opleveren. Door aanbestedingen voor innovatieve defensieoplossingen te vergemakkelijken, kan de Unie de ontwikkeling van geavanceerde technologieën en vermogens aanmoedigen, wat uiteindelijk zal leiden tot een transformatie van defensie door middel van disruptieve innovatie en tot een verbetering van de doeltreffendheid en veerkracht van haar defensiesystemen. Om de aanbesteding van onderzoek en ontwikkeling en innovatieve oplossingen beter te ondersteunen, moet in Richtlijn 2009/81/EG een gewijzigde en flexibelere partnerschapsprocedure voor innovatie worden opgenomen op basis van Richtlijn 2014/24/EU.
- (19) Richtlijn 2009/81/EG bevat specifieke bepalingen die gelden in geval van urgentie als gevolg van een crisissituatie, zoals de inkorting van termijnen voor de ontvangst van inschrijvingen en de mogelijkheid om gebruik te maken van de procedure van gunning door onderhandelingen zonder voorafgaande bekendmaking van een aankondiging van een opdracht. In dat verband is het belangrijk te onderstrepen dat de term “crisissituatie” dynamisch van aard is, om duidelijk te maken dat hieronder ook noodsituaties worden verstaan die voortvloeien uit de ontwikkeling van langdurige crisissituaties, met inbegrip van de ontwikkeling van de geopolitieke situatie. In de definitie van crisissituatie in artikel 1, punt 10, van Richtlijn 2009/81/EG wordt erkend dat een crisissituatie kan aanhouden en zich in de loop van de tijd kan ontwikkelen, ook na de schadelijke gebeurtenis die tot de crisissituatie heeft geleid.

- (20) Er is behoefte aan meer en betere gezamenlijke investeringen, van onderzoek tot ontwikkeling van complexe systemen, via commercialisering en aanbestedingen, teneinde de technologische soevereiniteit van de Unie te vergroten. Gemeenschappelijke aanbestedingen door de lidstaten zijn van cruciaal belang om de efficiëntie, doeltreffendheid en interoperabiliteit van de defensievermogens te verbeteren en zo bij te dragen tot een sterkere en meer samenhangende Europese defensie. Voortbouwend op de mededeling van de Commissie van 2019 inzake richtsnoeren voor coöperatieve aanbestedingen op defensie- en veiligheidsgebied⁸, moeten bepalingen worden vastgesteld met betrekking tot lidstaten die zich na de onderzoeks- en ontwikkelingsfase aansluiten bij samenwerkingsprogramma's op basis van onderzoek en ontwikkeling voor de latere fasen van de levenscyclus ervan. Om de latere fasen van de levenscyclus van door de Unie gefinancierde onderzoeks- en ontwikkelingsprogramma's voor defensie te ondersteunen, moet daarnaast worden verduidelijkt dat de lidstaten ook voor projecten die worden gefinancierd in het kader van onderzoeks- en ontwikkelingsprogramma's voor defensie, zoals het EDF, onder dezelfde voorwaarden gebruik kunnen maken van de uitsluiting van samenwerkingsprogramma's op basis van onderzoek en ontwikkeling. Dit zou de nodige rechtszekerheid bieden en ervoor zorgen dat de door de uitsluiting geboden flexibiliteit de voortzetting van projecten in het kader van het EDF binnen een samenwerkingskader zal ondersteunen, zelfs na de voltooiing van de onderzoeks- en ontwikkelingsfase. Het zou ook verduidelijken dat lidstaten die zich na de onderzoeks- en ontwikkelingsfase als volwaardige deelnemers aansluiten bij het samenwerkingsprogramma, ook onder de uitsluiting zullen vallen.
- (21) Om de gemeenschappelijke aanbestedingen verder te ondersteunen en de rechtszekerheid te waarborgen, moet Richtlijn 2009/81/EG worden gewijzigd om regels vast te stellen betreffende aanbestedingen waarbij aanbestedende diensten uit verschillende lidstaten betrokken zijn.

⁸ Mededeling van de Commissie inzake richtsnoeren voor coöperatieve aanbestedingen op defensie- en veiligheidsgebied (Richtlijn 2009/81/EG betreffende overheidsopdrachten op defensie- en veiligheidsgebied) (PB C 157 van 8.5.2019, blz. 1).

- (22) Om snel en gecoördineerd op nieuwe veiligheidsuitdagingen te kunnen reageren, kunnen aanbestedende diensten hun tegenhangers uit andere lidstaten toestaan om zich tijdens de looptijd bij een bestaande raamovereenkomst aan te sluiten, zelfs als de raamovereenkomst niet in die mogelijkheid voorziet, zoals bepaald in Verordening (EU) 2025/2643 van het Europees Parlement en de Raad⁹. Dit zorgt voor meer efficiëntie, voorkomt dubbel werk en bevordert grensoverschrijdende samenwerking, interoperabiliteit en schaalvoordelen.
- (23) Om de lidstaten meer voorspelbaarheid en stabiliteit te bieden bij het plannen van hun aanbestedingen op defensiegebied, moeten de regels voor raamovereenkomsten worden gewijzigd. Om rekening te houden met de specifieke kenmerken van de defensiesector, moet de maximale looptijd van raamovereenkomsten worden verlengd tot tien jaar, zodat de lidstaten langetermijnpartnerschappen met het bedrijfsleven kunnen aangaan en hun behoeften aan aanbestedingen op defensiegebied met meer zekerheid kunnen plannen, en moet ervoor worden gezorgd dat de Unieregels voor aanbestedingen op defensiegebied flexibel blijven en afgestemd blijven op de specifieke behoeften van de defensiesector.

⁹ Verordening (EU) 2025/2643 van het Europees Parlement en de Raad van 16 december 2025 tot vaststelling van het programma voor de Europese defensie-industrie en van een kader van maatregelen ter waarborging van de tijdige beschikbaarheid en levering van defensieproducten (“EDIP-verordening”) (PB L, 2025/2643, 29.12.2025, ELI: <http://data.europa.eu/eli/reg/2025/2643/oj>).

- (24) Richtlijn 2009/81/EG moet ook de relevante jurisprudentie van het Hof van Justitie van de Europese Unie weerspiegelen en in overeenstemming zijn met de bepalingen van Richtlijn 2014/24/EU betreffende de wijziging van opdrachten. In het bijzonder moeten de regels inzake de wijziging van de raamovereenkomst op dezelfde wijze worden toegepast in Richtlijn 2009/81/EG als in Richtlijn 2014/24/EU.
- (25) Waar mogelijk moeten aanbestedende diensten raamovereenkomsten, dynamische aankoopssystemen en innovatiepartnerschappen zo structureren dat de deelname van kmo's wordt gefaciliteerd, onder meer door het gebruik van percelen, evenredige selectiecriteria en niet-discriminerende technische specificaties, zoals toegang voor aanbieders van technologie voor tweërlei gebruik en bedrijven die zowel in de civiele als in de defensiesector actief zijn, met inbegrip van lokale innovatieve bedrijven en marktdeelnemers uit kleinere lidstaten met een zich ontwikkelende industrie.
- (26) Om de administratieve lasten voor de lidstaten te verminderen, moeten bepaalde statistische verslagleggingsverplichtingen in verband met aanbestedingen op defensiegebied tijdelijk worden opgeschort, zodat de nationale autoriteiten zich kunnen concentreren op de uitvoering van hun defensiebeleid en het efficiënte gebruik van hun middelen, zonder dat dit ten koste gaat van transparantie en de verantwoordingsplicht.
- (27) De passende rechtsgrondslag voor de wijziging van Richtlijn 2009/81/EG door middel van deze richtlijn, is artikel 53, lid 1, artikel 62 en artikel 114 VWEU.

- (28) Daar de doelstellingen van deze richtlijn, namelijk het vereenvoudigen van de regels die van toepassing zijn op de overdracht van defensiegerelateerde producten binnen de EU en de aanbesteding van opdrachten voor werken, leveringen en diensten op het gebied van defensie en veiligheid teneinde de goede werking van de interne markt te waarborgen, wegens de grensoverschrijdende aard van defensiegerelateerde overdrachten en aanbestedingen, niet voldoende door de lidstaten kunnen worden verwezenlijkt, maar beter door de Unie kunnen worden verwezenlijkt, kan de Unie, overeenkomstig het in artikel 5 VEU neergelegde subsidiariteitsbeginsel, maatregelen nemen. Overeenkomstig het in hetzelfde artikel neergelegde evenredigheidsbeginsel gaat deze richtlijn niet verder dan nodig is om die doelstellingen te verwezenlijken.
- (29) De Richtlijnen 2009/43/EG en 2009/81/EG moeten daarom dienovereenkomstig worden gewijzigd,

HEBBEN DE VOLGENDE RICHTLIJN VASTGESTELD:

Artikel 1
Wijziging van Richtlijn 2009/43/EG

Richtlijn 2009/43/EG wordt als volgt gewijzigd:

1) in artikel 3 worden de volgende punten toegevoegd:

- “8. “crisissituatie”: een crisissituatie als gedefinieerd in artikel 1, punt 10, van Richtlijn 2009/81/EG van het Europees Parlement en de Raad*;
9. “gestructureerd industrieel partnerschap binnen de EU”: een stabiele en duurzame samenwerkingsregeling tussen twee of meer entiteiten die in verschillende lidstaten zijn gevestigd, waarbij deze entiteiten deel uitmaken van een gemeenschappelijk concern, een consortium, een joint venture of een andere entiteit met een soortgelijke structuur, en betrokken zijn bij het gezamenlijk ontwerpen, ontwikkelen, produceren, assembleren, leveren of in de handel brengen van een defensiegerelateerd product of bij ondersteuning gedurende de hele levenscyclus ervan.

* Richtlijn 2009/81/EG van het Europees Parlement en de Raad van 13 juli 2009 betreffende de coördinatie van de procedures voor het plaatsen door aanbestedende diensten van bepaalde opdrachten voor werken, leveringen en diensten op defensie- en veiligheidsgebied, en tot wijziging van Richtlijnen 2004/17/EG en 2004/18/EG (PB L 216 van 20.8.2009, blz. 76, ELI: <http://data.europa.eu/eli/dir/2009/81/oj>).”;

2) in artikel 4 worden de leden 2, 3 en 4 vervangen door:

“2. Niettegenstaande lid 1 kunnen de lidstaten in een of meer van de volgende gevallen de overdracht van defensiegerelateerde producten vrijstellen van de in dat lid genoemde verplichte voorafgaande toestemming:

a) de leverancier of de afnemer is een overheidsorgaan of een onderdeel van de strijdkrachten;

a bis) de afnemer is een instelling van de Unie, een orgaan van de Unie of het Europees Defensieagentschap;

b) de levering gebeurt door de Unie, de NAVO, de IAEA of andere intergouvernementele organisaties in het kader van de uitvoering van hun taken;

b bis) de afnemer en de leverancier zijn gecertificeerde ondernemingen in de zin van artikel 9;

c) de overdracht is noodzakelijk voor de uitvoering van een samenwerkingsprogramma inzake bewapening tussen lidstaten, met inbegrip van projecten in het kader van de permanente gestructureerde samenwerking (PESCO), structuren voor Europese bewapeningsprogramma's (SEAP's) en Europese defensieprojecten van gemeenschappelijk belang (EDPGB's);

c bis) de overdracht is noodzakelijk voor de uitvoering van een project dat in het kader van een programma van de Unie voor de defensie-industrie wordt gefinancierd;

c ter) de overdracht vindt plaats in het kader van een gestructureerd industrieel partnerschap binnen de EU;

- c quater) de overdracht vindt plaats in het geval van een urgentie die het gevolg is van een crisissituatie;
 - c quinquies) de overdracht heeft tot doel hulp en bijstand te verlenen op grond van artikel 42, lid 7, van het Verdrag betreffende de Europese Unie (VEU);
 - d) de overdracht is gekoppeld aan humanitaire hulp bij een ramp of maakt deel uit van een schenking in een noodgeval;
 - d bis) de overdracht is gekoppeld aan militaire of defensiebijstand als gevolg van optreden van de Unie uit hoofde van artikel 28 VEU waartoe de Raad overeenkomstig artikel 41, lid 2, van het VEU met eenparigheid van stemmen besluit;
 - e) de overdracht is noodzakelijk voor of na een herstelling, onderhoud, expositie of demonstratie.
3. De Commissie is bevoegd overeenkomstig artikel 13 bis gedelegeerde handelingen tot aanvulling van deze richtlijn vast te stellen om op verzoek van een lidstaat of op eigen initiatief lid 2 van dit artikel te wijzigen om een of meer van de volgende aanvullende gevallen op te nemen:
- a) de overdracht vindt plaats onder voorwaarden die de openbare orde of de openbare veiligheid niet in het gedrang brengen;
 - b) de verplichte voorafgaande toestemming is niet langer verenigbaar met internationale verplichtingen die de lidstaten zijn aangegaan na de aanneming van deze richtlijn;

c) de overdracht is noodzakelijk voor de intergouvernementele samenwerking als bedoeld in artikel 1, lid 4;

d) de overdracht is noodzakelijk voor samenwerking binnen de EU.

4. De lidstaten zorgen ervoor dat leveranciers die vanaf hun grondgebied defensiegerelateerde producten willen overdragen, algemene overdrachtsvergunningen kunnen gebruiken of globale of individuele overdrachtsvergunningen kunnen aanvragen overeenkomstig de artikelen 5, 6 en 7. Onverminderd artikel 8 worden geen voorwaarden gesteld die ertoe zouden leiden dat leveranciers geen gebruik kunnen maken van algemene overdrachtsvergunningen of geen globale of individuele overdrachtsvergunningen kunnen aanvragen op basis van criteria die geen verband houden met hun vermogen om hun verplichtingen op het gebied van overdrachts- en uitvoercontrole na te komen.”;

3) artikel 5 wordt als volgt gewijzigd:

a) lid 2 wordt als volgt gewijzigd:

i) het volgende punt wordt ingevoegd:

“b bis) de afnemer en de leverancier gecertificeerde ondernemingen zijn in de zin van artikel 9;”;

ii) de volgende punten worden toegevoegd:

“e) de openbaarmaking op grond van artikel 5 bis vereist is;

f) de openbaarmaking op grond van artikel 5 bis vereist is.”;

iii) de volgende alinea wordt toegevoegd:

“De in de eerste alinea, punt b bis), bedoelde algemene overdrachtsvergunning is ten minste van toepassing op de defensiegerelateerde producten die onder de in de eerste alinea, punt b), bedoelde algemene overdrachtsvergunning vallen.”;

b) het volgende lid wordt ingevoegd:

“2 bis. De lidstaten voorzien in hun wetgeving in de mogelijkheid om andere algemene overdrachtsvergunningen in te voeren dan de in artikel 5, lid 2, bedoelde algemene overdrachtsvergunningen.”;

c) lid 3 wordt vervangen door:

“3. Lidstaten die deelnemen aan een intergouvernementeel samenwerkingsprogramma, zoals PESCO-projecten, SEAP's en EDPGB's, voor de ontwikkeling, de productie en het gebruik van een of meer defensiegerelateerde producten, mogen een algemene overdrachtsvergunning publiceren voor dergelijke overdrachten aan andere lidstaten die aan dat programma deelnemen en die voor de uitvoering van dat programma noodzakelijk zijn.”;

4) de volgende artikelen worden ingevoegd:

“Artikel 5 bis

Vergunningen voor overdrachten die noodzakelijk zijn voor de uitvoering van projecten die in het kader van programma's van de Unie voor de defensie-industrie worden gefinancierd

1. De lidstaten publiceren algemene overdrachtsvergunningen met betrekking tot alle overdrachten die noodzakelijk zijn voor de uitvoering van projecten die in het kader van een programma van de Unie voor de defensie-industrie worden gefinancierd. Die vergunningen hebben betrekking op de defensiegerelateerde producten die zijn opgenomen in de bijlage en zijn uitsluitend van toepassing op de overdrachten die noodzakelijk zijn voor de uitvoering van specifieke projecten.
2. De lidstaten kunnen besluiten dat het in lid 1 bedoelde vergunningenstelsel ook van toepassing is op de latere fasen van de levenscyclus van de projecten, die plaatsvinden na de fasen die in het kader van een programma van de Unie voor de defensie-industrie worden gefinancierd.
3. Indien een in het kader van een programma van de Unie voor de defensie-industrie gesloten financierings- of aanbestedingsovereenkomst een verbintenis bevat dat de defensiegerelateerde producten die verband houden met de uitvoering van of voortkomen uit een bepaald project niet zonder toestemming zullen worden gedeeld, behalve onder de deelnemers aan de financieringsovereenkomst of de partijen bij de desbetreffende aanbestedingsovereenkomst, de financierende of aanbestedende dienst, of in voorkomend geval de Commissie, waar zij niet de financierende of aanbestedende dienst is, en, overeenkomstig lid 4, de Rekenkamer, vereisen de lidstaten geen aanvullende verbintenissen, zoals certificaten met betrekking tot eindgebruik of beperkingen van de uitvoer van defensiegerelateerde producten.

4. In de financierings- of aanbestedingsovereenkomst kunnen de regelingen worden vastgesteld in het kader waarvan defensiegerelateerde producten die verband houden met de uitvoering van een bepaald project aan de Rekenkamer kunnen worden overgedragen wanneer de deelnemers, de financierende of aanbestedende diensten, of in voorkomend geval de Commissie, waar zij niet de financierende of aanbestedende dienst is, daartoe wettelijk verplicht zijn.

Artikel 5 ter

Vergunningen voor overdrachten die plaatsvinden in het kader van een gestructureerd industrieel partnerschap binnen de EU

1. De lidstaten publiceren algemene overdrachtsvergunningen voor overdrachten die plaatsvinden in het kader van een gestructureerd industrieel partnerschap binnen de EU.
2. De in lid 1 bedoelde vergunningen zijn ook van toepassing op immateriële overdrachten van software en technologie.”;

5) aan artikel 8 wordt het volgende lid toegevoegd:

“3 bis. De lidstaten zorgen ervoor dat de bepalingen van dit artikel betreffende de immateriële overdrachten van software en technologie op evenredige wijze worden toegepast en vermijden, met name wat betreft lid 3, punten b) en c), onevenredige verslagleggingsverplichtingen voor de leveranciers.”;

6) artikel 9 wordt als volgt gewijzigd:

a) lid 1 wordt vervangen door:

“1. De lidstaten wijzen de autoriteiten aan die bevoegd zijn voor de certificering van op hun grondgebied gevestigde ondernemingen die defensiegerelateerde producten afnemen of leveren in het kader van overdrachtsvergunningen die door andere lidstaten zijn gepubliceerd overeenkomstig artikel 5, lid 2, punten b) en b bis).”;

b) lid 2 wordt als volgt gewijzigd:

i) het inleidend gedeelte wordt vervangen door:

“Met de certificering wordt de betrouwbaarheid van de onderneming aangetoond, met name wat betreft haar vermogen om te voldoen aan de Uniewetgeving en nationale wetgeving inzake overdrachts- en uitvoercontrole, in het bijzonder met betrekking tot zorgvuldigheidsmaatregelen ter beoordeling van risico's in verband met de uitvoer van de producten en uitvoerbeperkingen voor defensiegerelateerde producten die in het kader van een overdrachtsvergunning uit een andere lidstaat zijn afgenomen. De betrouwbaarheid wordt aan de hand van de volgende criteria beoordeeld:”;

ii) de punten a) en b) worden vervangen door:

- “a) bewezen ervaring met de overdracht en uitvoer van defensiegerelateerde producten, waarbij met name rekening wordt gehouden met het door de onderneming nakomen van de toepasselijke overdrachts- en uitvoercontrole, met inbegrip van uitvoerbeperkingen, rechterlijke uitspraken ter zake, de toestemming om defensiegerelateerde producten te vervaardigen of in de handel te brengen en de inzet van ervaren leidinggevend personeel;
- b) relevante industriële activiteit in defensiegerelateerde producten binnen de Unie;”;

iii) punt f) wordt vervangen door:

- “f) een door het in punt c) bedoelde directielid medeondertekende beschrijving van het interne nalevingsprogramma of het overdracht- en uitvoerbeheersysteem van de onderneming. Deze beschrijving bevat bijzonderheden over:
 - i) de organisatorische, personele en technische middelen die zijn toegewezen aan het beheer van overdrachten en uitvoer;
 - ii) de verantwoordelijkheidsketen binnen de onderneming;
 - iii) interne audit- en rapportageprocedures en corrigerende maatregelen;
 - iv) bewustmaking en personeelsopleiding;

- v) fysieke, technische en informatiebeveiligingsregelingen;
 - vi) de registratie en traceerbaarheid van overdrachten en uitvoer; en
 - vii) het proces en de procedures voor de screening van transacties.”;
- c) in lid 3 worden de punten b) en c) vervangen door:
 - “b) de naam en het adres van de onderneming;
 - c) een verklaring dat de onderneming aan de in lid 2 bedoelde criteria voldoet; en”;
- d) lid 5 wordt vervangen door:

“5. De bevoegde autoriteiten controleren minstens om de drie jaar of de onderneming voldoet aan de in lid 2 bedoelde criteria en aan de eventuele aan de certificaten verbonden voorwaarden als bedoeld in lid 4. Ondernemingen stellen de bevoegde autoriteiten onverwijld in kennis van wijzigingen in hun interne organisatie of in hun industriële of commerciële activiteiten op het gebied van defensiegerelateerde producten. In dergelijke gevallen kunnen de bevoegde autoriteiten beoordelen of een onderneming nog steeds aan de in lid 2 bedoelde criteria voldoet.”;
- e) lid 8 wordt vervangen door:

“8. De lidstaten publiceren een lijst van gecertificeerde leveranciers en afnemers, werken deze regelmatig bij en stellen de Commissie, het Europees Parlement en de andere lidstaten daarvan in kennis.

De Commissie maakt op haar website een centraal register bekend van leveranciers en afnemers die door de lidstaten gecertificeerd zijn.”;

7) artikel 17 wordt vervangen door:

“Artikel 17

Evaluatie en verslaglegging

Overeenkomstig het verzoek van het Europees Parlement en de Europese Raad van maart 2025 evalueert de Commissie uiterlijk op 1 januari 2031 de uitvoering van deze richtlijn in het licht van de doelstelling om de gereedheid van de Europese defensie tegen 2030 te verbeteren en brengt zij hierover verslag uit aan het Europees Parlement en de Raad. Zij evalueert met name of en in hoeverre de doelstellingen van deze richtlijn zijn verwezenlijkt met betrekking tot onder meer de werking van de interne markt en de doelstelling om de gereedheid van de Europese defensie tegen 2030 te verbeteren. In haar verslag toetst de Commissie onder andere de toepassing van de artikelen 5, 5 bis, 9 tot en met 12, en 15 van deze richtlijn, en evalueert zij hoe de richtlijn de levering van Europese defensie- en beveiligingsproducten heeft verbeterd, rekening houdend met onder meer de mate waarin het gelukt is het algehele niveau daarvan op te voeren en de situatie van kmo's en midcaps. Het verslag gaat zo nodig vergezeld van een wetgevingsvoorstel.”.

Artikel 2
Wijzigingen van Richtlijn 2009/81/EG

Richtlijn 2009/81/EG wordt als volgt gewijzigd:

1) artikel 1 wordt als volgt gewijzigd:

a) de punten 15 en 16 worden vervangen door:

“15. “gegadigde”: een ondernemer die heeft verzocht om een uitnodiging tot deelneming, of is uitgenodigd, om deel te nemen aan een niet-openbare procedure, een procedure van gunning door onderhandelingen, een concurrentiegericht dialogo of een innovatiepartnerschap;

16. “inschrijver”: een ondernemer die een inschrijving heeft ingediend;”;

b) de volgende punten worden ingevoegd:

“17 bis. “gecentraliseerde aankoopactiviteiten”: activiteiten die plaatsvinden op een van de volgende wijzen:

a) de verwerving van leveringen en/of diensten die bestemd zijn voor aanbestedende diensten;

b) de gunning van opdrachten of de sluiting van raamovereenkomsten voor werken, leveringen of diensten die bestemd zijn voor aanbestedende diensten;

17 ter. “aanvullende aankoopactiviteiten”: activiteiten die bestaan in het verlenen van ondersteuning aan aankoopactiviteiten, met name op de volgende wijzen:

- a) technische infrastructuur die aanbestedende diensten in staat stelt opdrachten te gunnen of raamovereenkomsten te sluiten voor werken, leveringen of diensten;
- b) adviesverlening over het verloop of de opzet van openbare-aanbestedingsprocedures;
- c) voorbereiding en beheer van aanbestedingsprocedures namens en voor rekening van de betrokken aanbestedende dienst;”;

c) punt 18 wordt vervangen door:

“18. “aankoopcentrale”: een aanbestedende dienst of een Europese openbare instantie die gecentraliseerde aankoopactiviteiten en eventueel aanvullende aankoopactiviteiten verricht;”;

d) het volgende punt wordt ingevoegd:

“18 bis. “openbare procedure”: een procedure waarbij alle belangstellende ondernemers een inschrijving mogen indienen naar aanleiding van een oproep tot mededinging;”;

e) het volgende punt wordt ingevoegd:

“21 bis. “dynamisch aankoopstelsel”: een geheel elektronisch proces voor aankopen voor courant gebruik, met algemeen op de markt beschikbare kenmerken die overeenkomen met de behoeften van de aanbestedende dienst;”;

f) het volgende punt wordt toegevoegd:

“29. “onderhoud”: alle maatregelen die worden genomen om de gereedheid en het operationele vermogen van militair of gevoelig materiaal te waarborgen, met name om de uitrusting in een gespecificeerde toestand te houden of te herstellen tot het einde van het gebruik ervan, met inbegrip van de missiegereedheid, levensduur en upgrades, aanpassing en specialisatie, inspectie, revisie, tests, onderhoud, wijzigingen, classificatie van de onderhoudbaarheid, reparatie, terugwinning, heropbouw, regeneratie, redding en kannibalisatie.”;

2) artikel 8 wordt als volgt gewijzigd:

a) in punt a) wordt “432 000 EUR” vervangen door “2 000 000 EUR”;

b) in punt b) wordt “5 404 000 EUR” vervangen door “10 000 000 EUR”;

3) artikel 9 wordt als volgt gewijzigd:

a) de titel wordt vervangen door:

“Methoden voor de berekening van de geraamde waarde van een aanbesteding”;

b) lid 5 wordt als volgt gewijzigd:

i) in punt a) wordt “80 000 EUR” vervangen door “360 000 EUR” en wordt “1 000 000 EUR” vervangen door 1 800 000 EUR”;

ii) in punt b) wordt “80 000 EUR” vervangen door “360 000 EUR”;

c) lid 9 wordt vervangen door:

“9. Bij de berekening van de waarde van een raamovereenkomst of een dynamisch aankoopstelsel wordt uitgegaan van de geraamde maximale waarde, exclusief btw, van alle opdrachten die voor de totale duur van de raamovereenkomst of het dynamisch aankoopstelsel zijn voorgenomen.”;

d) het volgende lid wordt toegevoegd:

“10. Bij de berekening van de waarde van een innovatiepartnerschap wordt uitgegaan van de geraamde maximale waarde, exclusief btw, van de onderzoeks- en ontwikkelingsactiviteiten die zullen plaatsvinden in alle fasen van het voorgenomen partnerschap, alsook van de werken, leveringen of diensten die aan het einde van het voorgenomen partnerschap zullen worden ontwikkeld en verworven.”;

- 4) artikel 10 wordt vervangen door:

“Artikel 10

Door aankoopcentrales gegunde opdrachten en raamovereenkomsten

1. De lidstaten kunnen voorzien in de mogelijkheid voor aanbestedende diensten om van of via aankoopcentrales werken, leveringen en/of diensten in te kopen.

De lidstaten kunnen ook bepalen dat de aanbestedende diensten werken, leveringen en diensten kunnen verkrijgen door gebruik te maken van opdrachten die door een aankoopcentrale worden gegund, door gebruik te maken van door een aankoopcentrale geëxploiteerde dynamische aankoopssystemen of, in de mate als aangegeven in artikel 29, lid 2, tweede alinea, door gebruik te maken van een raamovereenkomst die is gesloten door een aankoopcentrale die de gecentraliseerde aankoopactiviteit aanbiedt. Wanneer een door een aankoopcentrale geëxploiteerd dynamisch aankoopstelsel door andere aanbestedende diensten mag worden gebruikt, wordt dit vermeld in de oproep tot mededinging voor het opzetten van dat dynamisch aankoopstelsel.

Met betrekking tot de eerste en de tweede alinea kunnen de lidstaten bepalen dat bepaalde aanbestedingen moeten worden gedaan door gebruik te maken van aankoopcentrales of een of meer specifieke aankoopcentrales.

2. Aanbestedende diensten die van of via een aankoopcentrale werken, leveringen en/of diensten inkopen, worden geacht deze richtlijn te hebben nageleefd, voor zover:
- a) de aankoopcentrale deze richtlijn heeft nageleefd, of,
 - b) wanneer de aankoopcentrale geen aanbestedende dienst is, de regels inzake de gunning van opdrachten die zij heeft toegepast, voldoen aan deze richtlijn en tegen de gunning van de opdrachten efficiënte rechtsmiddelen die vergelijkbaar zijn met degene waarin is voorzien in titel IV, ter beschikking staan.

Een aanbestedende dienst wordt ook geacht aan zijn verplichtingen uit hoofde van deze richtlijn te hebben voldaan wanneer deze werken, leveringen of diensten verkrijgt door gebruik te maken van door de aankoopcentrale gegunde opdrachten, door gebruik te maken van door de aankoopcentrale geëxploiteerde dynamische aankoopssystemen of, in de mate als aangegeven in artikel 29, lid 2, tweede alinea, door gebruik te maken van een raamovereenkomst die gesloten is door de aankoopcentrale.

De betrokken aanbestedende dienst is evenwel verantwoordelijk voor de nakoming van de verplichtingen uit hoofde van deze richtlijn wat betreft de delen die deze zelf verricht, met name:

- a) het gunnen van een opdracht in het kader van een dynamisch aankoopstelsel dat door een aankoopcentrale wordt geëxploiteerd;

- b) het opnieuw oproepen tot mededinging in het kader van een raamovereenkomst die door een aankoopcentrale is gesloten;
 - c) het overeenkomstig artikel 29, lid 4, vaststellen welke van de ondernemers die partij zijn bij de raamovereenkomst, een bepaalde taak uitvoert op grond van een door een aankoopcentrale gesloten raamovereenkomst.
3. Aanbestedende diensten mogen, zonder toepassing van de in deze richtlijn vervatte procedures, een opdracht voor diensten betreffende gecentraliseerde aankoopactiviteiten gunnen aan een aankoopcentrale.

Deze opdrachten voor diensten mogen ook het verrichten van aanvullende aankoopactiviteiten omvatten.”;

- 5) de volgende artikelen worden ingevoegd:

“Artikel 10 bis

Aanbesteding door aanbestedende diensten van verschillende lidstaten

1. Aanbestedende diensten van verschillende lidstaten kunnen gezamenlijk opdrachten gunnen overeenkomstig dit artikel.

Aanbestedende diensten gebruiken de bepalingen van dit artikel niet om de toepassing te ontwijken van dwingende publiekrechtelijke bepalingen die in overeenstemming zijn met het Unierecht en waaraan zij in hun lidstaat onderworpen zijn.

2. Een lidstaat verbiedt zijn aanbestedende diensten niet om gebruik te maken van gecentraliseerde aankoopactiviteiten die worden aangeboden door aankoopcentrales in een andere lidstaat, noch om gecentraliseerde aankoopactiviteiten aan te bieden aan aanbestedende diensten in een andere lidstaat.

Voor gecentraliseerde aankoopactiviteiten die worden aangeboden door een aankoopcentrale die gevestigd is in een andere lidstaat dan de aanbestedende dienst, kunnen de lidstaten bepalen dat hun aanbestedende diensten alleen gebruik mogen maken van de gecentraliseerde aankoopactiviteiten als omschreven in hetzij punt a), hetzij punt b) van artikel 1, punt 17 bis.

3. Het verrichten van gecentraliseerde aankoopactiviteiten door een in een andere lidstaat gevestigde aankoopcentrale geschiedt overeenkomstig de nationale bepalingen van de lidstaat waar de aankoopcentrale is gevestigd. Dit geldt niet voor Europese openbare instanties.

De nationale bepalingen van de lidstaat waar de aankoopcentrale is gevestigd, zijn ook van toepassing:

- a) op het gunnen van een opdracht in het kader van een dynamisch aankoopstelsel;
- b) op het doen uitgaan van een nieuwe oproep tot mededinging in het kader van een raamovereenkomst; en
- c) wanneer wordt bepaald welke van de ondernemers die partij bij de raamovereenkomst zijn, een bepaalde taak uitvoert in het geval van een raamovereenkomst met meerdere ondernemers zonder nieuwe oproep tot mededinging.

4. Verschillende aanbestedende diensten uit verschillende lidstaten kunnen gezamenlijk een opdracht gunnen, een raamovereenkomst sluiten of een dynamisch aankoopstelsysteem exploiteren. Zij kunnen eveneens, in de mate als aangegeven in artikel 29, lid 2, tweede alinea, opdrachten gunnen op basis van de raamovereenkomst of het dynamisch aankoopstelsysteem.

Tenzij de noodzakelijke elementen zijn geregeld door een tussen de betrokken lidstaten gesloten internationale overeenkomst, sluiten de deelnemende aanbestedende diensten een overeenkomst die het volgende bepaalt:

- a) de verantwoordelijkheden van de partijen en de relevante toepasselijke nationale bepalingen;
- b) de interne organisatie van de aanbestedingsprocedure, met inbegrip van het beheer van de procedure, de verdeling van de aan te besteden werken, leveringen of diensten en de sluiting van overeenkomsten.

Een deelnemende aanbestedende dienst wordt geacht aan zijn verplichtingen op grond van deze richtlijn te hebben voldaan wanneer deze werken, leveringen of diensten verwerft van een aanbestedende dienst die voor de aanbestedingsprocedure verantwoordelijk is. Bij het vaststellen van de verantwoordelijkheden en het toepasselijke nationale recht als bedoeld in de tweede alinea, punt a), kunnen de deelnemende aanbestedende diensten onder hen bijzondere verantwoordelijkheden verdelen en bepalen welke bepalingen van nationaal recht van elke betrokken lidstaat van toepassing zijn. De verdeling van de verantwoordelijkheden en het toepasselijke nationale recht worden bij gezamenlijk gegunde opdrachten in de aanbestedingsstukken vermeld.

5. Wanneer verschillende aanbestedende diensten uit verschillende lidstaten op grond van het Unierecht een gezamenlijke entiteit hebben opgericht, komen de deelnemende aanbestedende diensten bij besluit van het bevoegde orgaan van de gezamenlijke organisatie overeen welke nationale aanbestedingsregels van een van de volgende lidstaten van toepassing zijn:
- a) de nationale bepalingen van de lidstaat waar de gezamenlijke entiteit zijn statutaire zetel heeft;
 - b) de nationale bepalingen van de lidstaat waar de gezamenlijke entiteit zijn activiteiten uitoefent.

De in de eerste alinea bedoelde overeenkomst kan voor onbepaalde tijd gelden indien de oprichtingsakte van de gezamenlijke entiteit daarin voorziet, of beperkt zijn tot een bepaalde termijn of tot een aantal soorten opdrachten of tot een of meer individuele gunningen van opdrachten.

Artikel 10 ter

Occasionele gezamenlijke aanbesteding

1. Twee of meer aanbestedende diensten kunnen overeenkomen bepaalde specifieke aanbestedingen gezamenlijk te verrichten.

2. Wanneer een aanbestedingsprocedure in haar geheel gezamenlijk wordt uitgevoerd in naam en voor rekening van alle betrokken aanbestedende diensten, zijn deze gezamenlijk verantwoordelijk voor het nakomen van hun verplichtingen uit hoofde van deze richtlijn. Dit geldt ook wanneer een aanbestedende dienst de procedure beheert en optreedt namens zichzelf en de andere betrokken aanbestedende diensten.

Wanneer een aanbestedingsprocedure niet in zijn geheel wordt uitgevoerd in naam en voor rekening van de betrokken aanbestedende diensten, zijn deze gezamenlijk enkel verantwoordelijk voor de delen die gezamenlijk worden uitgevoerd. Elke aanbestedende dienst is als enige verantwoordelijk voor het nakomen van zijn verplichtingen uit hoofde van deze richtlijn met betrekking tot de delen die hij in eigen naam en voor eigen rekening uitvoert.”;

- 6) in artikel 13 worden de punten c) en d) vervangen door:

“c) opdrachten die worden gegund in het kader van een samenwerkingsprogramma op basis van onderzoek en ontwikkeling dat door minimaal twee lidstaten samen wordt uitgevoerd met het oog op de ontwikkeling van een nieuw product of een upgrade waarmee een bestaand product ingrijpend wordt gewijzigd of verbeterd, en, indien van toepassing, de latere fasen van de gehele levenscyclus van dit product, of een deel daarvan.

Wanneer een lidstaat na de voltooiing van de onderzoeks- en ontwikkelingsfase van een samenwerkingsprogramma volwaardig lid van dat programma wordt, is dit artikel voor de latere fasen van de levenscyclus van het product van toepassing op de aansluitende lidstaat. Een onderzoeks- en ontwikkelingsproject dat door instellingen of organen van de Unie wordt beheerd, overeenkomstig de regelgeving van de Unie wordt uitgevoerd en uit de begroting van de Unie wordt gefinancierd, geldt als een samenwerkingsprogramma dat door ten minste twee lidstaten gezamenlijk wordt uitgevoerd en kan worden voortgezet voor de fasen na de onderzoeks- en ontwikkelingsfase, in welk geval opdrachten die in het kader van het vervolgprogramma worden gegund, ook uit hoofde van dit artikel kunnen worden uitgesloten;

- d) in een derde land gegunde opdrachten, inclusief voor civiele aankopen, wanneer strijdkrachten zijn ingezet of oefeningen uitvoeren buiten het grondgebied van de Unie, als de operationele omstandigheden vereisen dat de contracten worden gesloten met ondernemers die in het operatiegebied zijn gevestigd;”;

- 7) in artikel 25 worden de tweede en derde alinea vervangen door:

“De aanbestedende diensten kunnen ervoor kiezen opdrachten te gunnen door gebruik te maken van de openbare procedure, de niet-openbare procedure of de procedure van gunning door onderhandelingen met bekendmaking van een aankondiging van een opdracht.

In de in artikel 27 of artikel 27 bis omschreven omstandigheden kunnen zij opdrachten gunnen door middel van een concurrentiegericht dialogo of een innovatiepartnerschap.”;

8) in artikel 27 wordt lid 1 vervangen door:

- “1. Voor bijzonder complexe opdrachten kunnen de lidstaten bepalen dat aanbestedende diensten, voor zover deze van oordeel zijn dat het gebruik van de openbare procedure, de niet-openbare procedure of de procedure van gunning door onderhandelingen met bekendmaking van een aankondiging van een opdracht het niet mogelijk maakt de opdracht te gunnen, gebruik kunnen maken van de concurrentiegerichte dialoog overeenkomstig dit artikel.

De gunning van de opdracht geschiedt uitsluitend op basis van het criterium van de economisch voordeligste inschrijving.”;

9) het volgende artikel wordt ingevoegd:

“Artikel 27 bis
Innovatiepartnerschap

1. Elke ondernemer kan naar aanleiding van de aankondiging van een opdracht een verzoek tot deelneming aan een innovatiepartnerschap indienen door verstrekking van de door de aanbestedende dienst gevraagde informatie voor de kwalitatieve selectie.

In de aanbestedingsstukken geeft de aanbestedende dienst aan in hoeverre er behoefte is aan innovatieve producten, diensten of werken waaraan niet kan worden voldaan door het inkopen van producten, diensten of werken die al op de markt beschikbaar zijn. Ze geven aan welke elementen van deze beschrijving de minimumeisen zijn waaraan alle inschrijvingen moeten voldoen. De verstrekte informatie is voldoende duidelijk opdat ondernemers kennis kunnen nemen van de aard en de strekking van de gevraagde oplossing en kunnen besluiten al dan niet om deelneming aan de procedure te verzoeken.

De aanbestedende dienst kan besluiten het innovatiepartnerschap aan te gaan met één partner dan wel met meerdere partners met afzonderlijke onderzoeks- en ontwikkelingsactiviteiten.

De termijn voor ontvangst van verzoeken tot deelneming bedraagt minimaal dertig dagen, te rekenen vanaf de verzenddatum van de aankondiging van de opdracht. De aanbestedende dienst beoordeelt de door de ondernemers verstrekte informatie en nodigt de geschikte gegadigden uit om deel te nemen aan de procedure.

Aanbestedende diensten kunnen het aantal geschikte gegadigden dat voor deelneming aan de procedure wordt uitgenodigd, beperken. De opdracht wordt uitsluitend gegund op grond van het criterium van de beste prijs-kwaliteitsverhouding in overeenstemming met artikel 47.

2. Het innovatiepartnerschap is gericht op de ontwikkeling van innovatieve producten, diensten of werken en de daaropvolgende aankoop van de daaruit resulterende leveringen, diensten of werken, mits deze in overeenstemming zijn met de tussen de aanbestedende diensten en de deelnemers afgesproken prestatieniveaus en maximumkosten.

Het innovatiepartnerschap wordt gekenmerkt door opeenvolgende fasen in het onderzoeks- en innovatieproces, die de fabricage van producten, de verlening van diensten of de voltooiing van werken kunnen omvatten. In het innovatiepartnerschap worden tussentijdse, door de partners te bereiken streefdoelen bepaald, en wordt voorzien in betaling van de vergoeding in passende termijnen.

Op basis van die streefdoelen kan de aanbestedende dienst na elke fase besluiten het innovatiepartnerschap te beëindigen of, bij een innovatiepartnerschap met meerdere partners, het aantal partners te verminderen door individuele opdrachten te beëindigen, mits de aanbestedende dienst in de aanbestedingsstukken heeft aangegeven dat deze van die mogelijkheden gebruik kan maken en de voorwaarden daarvoor heeft bepaald.

3. Tenzij in dit artikel anders bepaald, onderhandelt de aanbestedende dienst met de inschrijvers over hun eerste en elke daaropvolgende inschrijving, met uitzondering van de definitieve inschrijving, om de inhoud ervan te verbeteren.

Er wordt niet onderhandeld over de minimumeisen en de gunningscriteria.

4. Tijdens de onderhandelingen waarborgen de aanbestedende diensten de gelijke behandeling van en eerlijke mededinging tussen alle inschrijvers. Hiertoe verstrekken zij geen informatie op een discriminerende wijze waardoor bepaalde inschrijvers kunnen worden bevoordeeld. Zij stellen alle inschrijvers wier inschrijving niet is afgewezen overeenkomstig lid 5 schriftelijk in kennis van eventuele wijzigingen in de technische specificaties of andere aanbestedingsstukken. Na deze wijzigingen bieden de aanbestedende diensten de inschrijvers voldoende tijd om hun inschrijvingen aan te passen en hun gewijzigde inschrijvingen opnieuw in te dienen, naargelang het geval.

Overeenkomstig artikel 6 maken de aanbestedende diensten de vertrouwelijke inlichtingen die een aan de onderhandelingen deelnemende gegadigde of inschrijver heeft verstrekt, niet zonder diens toestemming aan de andere deelnemers bekend. Deze toestemming mag geen algemene strekking hebben, maar moet verwijzen naar de beoogde bekendmaking van specifieke inlichtingen.

5. Er kunnen tijdens procedures voor innovatiepartnerschappen in opeenvolgende fasen onderhandelingen plaatsvinden om het aantal inschrijvingen waarover moet worden onderhandeld te beperken door middel van het toepassen van de gunningscriteria die in de aankondiging van de opdracht, de uitnodiging tot bevestiging van belangstelling of de aanbestedingsstukken zijn vermeld. De aanbestedende diensten geven in de aankondiging van de opdracht, de uitnodiging tot bevestiging van belangstelling of de aanbestedingsstukken aan of zij van deze mogelijkheid gebruik zullen maken. Vóór het einde van een lopende fase kan de aanbestedende dienst specificeren welke gunningscriteria en maximale kosten worden gehanteerd om de inschrijvingen te selecteren die tot de volgende fase worden toegelaten. Deze gunningscriteria en de maximale kosten moeten in verhouding staan tot de verwachte resultaten van de lopende fase en tot de doelstellingen van het innovatiepartnerschap. Indien een in een eerdere fase uitgesloten inschrijver op grond van die gunningscriteria en de maximale kosten in aanmerking komt voor de volgende fase, wordt die inschrijver uitgenodigd om deel te nemen aan de volgende fase.
6. Bij het selecteren van de gegadigden hanteren de aanbestedende diensten in het bijzonder criteria inzake de bekwaamheid van de gegadigden op het gebied van onderzoek en ontwikkeling en hun vermogen om innovatieve oplossingen te ontwikkelen en toe te passen.

Alleen de ondernemers die na beoordeling van de gevraagde informatie door de aanbestedende dienst daartoe worden uitgenodigd, kunnen projecten voor onderzoek en ontwikkeling indienen die beogen te voldoen aan de door de aanbestedende dienst vastgestelde behoeften en waaraan niet met behulp van bestaande oplossingen kan worden voldaan.

In de aanbestedingsstukken bepaalt de aanbestedende dienst welke regelingen op de intellectuele-eigendomsrechten van toepassing zijn. Bij innovatiepartnerschappen met meerdere partners mag de aanbestedende dienst voorgestelde oplossingen of andere door een partner in het kader van het partnerschap verstrekte vertrouwelijke inlichtingen, overeenkomstig artikel 6, niet zonder de toestemming van die partner aan de andere partners bekendmaken. Deze toestemming mag geen algemene strekking hebben, maar moet verwijzen naar de beoogde bekendmaking van specifieke inlichtingen.

7. De aanbestedende dienst zorgt ervoor dat de structuur van het partnerschap, en in het bijzonder de duur en de waarde van de verschillende fasen, een afspiegeling zijn van de innovatiegraad van de voorgestelde oplossing en van de reeks van onderzoeks- en innovatieactiviteiten die vereist zijn voor de ontwikkeling van een innovatieve en nog niet op de markt beschikbare oplossing. De geraamde waarde van de leveringen, diensten of werken mag niet buiten verhouding staan tot de investering voor de ontwikkeling ervan.”;

10) artikel 28 wordt als volgt gewijzigd:

a) punt 1 wordt vervangen door:

“1. in het geval van opdrachten voor werken, leveringen en diensten:

- a) wanneer in het kader van een openbare procedure, een niet-openbare procedure, een procedure van gunning door onderhandelingen met voorafgaande bekendmaking van een aankondiging van een opdracht, een concurrentiegericht dialogo of een innovatiepartnerschap geen of geen geschikte inschrijvingen of geen aanmeldingen zijn ingediend, mits de oorspronkelijke voorwaarden van de opdracht niet wezenlijk worden gewijzigd en de Commissie op haar verzoek een verslag wordt overgelegd;
- b) indien in het kader van een openbare procedure, een niet-openbare procedure, een procedure van gunning door onderhandelingen met bekendmaking, een concurrentiegericht dialogo of een innovatiepartnerschap inschrijvingen zijn gedaan die onregelmatig zijn of indien inschrijvingen zijn gedaan die onaanvaardbaar zijn volgens de met de artikelen 5, 19, 21 tot en met 24 en hoofdstuk VII van titel II overeenstemmende nationale bepalingen, mits:
 - i) de oorspronkelijke voorwaarden van de opdracht niet wezenlijk worden gewijzigd, en

- ii) zij bij de procedure van gunning door onderhandelingen alle inschrijvers en alleen de inschrijvers betrekken die voldoen aan de criteria van de artikelen 39 tot en met 46 en die gedurende de voorafgaande openbare procedure, niet-openbare procedure of concurrentiegericht dialogo of het voorafgaande innovatiepartnerschap inschrijvingen hadden ingediend die aan de formele eisen van de procedure voor het plaatsen van opdrachten voldeden;
- c) ingeval de termijnen voor de openbare procedure, de niet-openbare procedure of de procedure van gunning door onderhandelingen met bekendmaking van een aankondiging van een opdracht, inclusief de verkorte termijnen van artikel 33, lid 7, wegens de urgentie als gevolg van een crisissituatie niet in acht kunnen worden genomen. Dit kan bijvoorbeeld van toepassing zijn in gevallen als bedoeld in artikel 23, tweede alinea, punt d);
- d) voor zover zulks strikt noodzakelijk is, ingeval de termijnen voor de openbare procedure, de niet-openbare procedure of de procedure van gunning door onderhandelingen met bekendmaking van een aankondiging van een opdracht, inclusief de verkorte termijnen van artikel 33, lid 7, wegens dwingende spoed als gevolg van gebeurtenissen die door de desbetreffende aanbestedende diensten niet konden worden voorzien, niet in acht kunnen worden genomen. De ter rechtvaardiging van de dwingende spoed ingeroepen omstandigheden mogen in geen geval aan de aanbestedende diensten te wijten zijn;

- e) wanneer de opdracht om technische redenen of om redenen van bescherming van exclusieve rechten slechts aan een bepaalde ondernemer kan worden gegund;”;
- b) in punt 4 wordt punt b) vervangen door:
 - “b) in geval van nieuwe werken of diensten, bestaande uit de herhaling van soortgelijke werken of diensten die door dezelfde aanbestedende diensten worden toevertrouwd aan de ondernemer aan wie een oorspronkelijke opdracht werd gegund, mits deze werken of deze diensten overeenstemmen met een basisproject dat het voorwerp vormde van de oorspronkelijke opdracht die overeenkomstig de openbare procedure, de niet-openbare procedure, de procedure van gunning door onderhandelingen met bekendmaking van een aankondiging van een opdracht, een concurrentiegericht dialogo of een innovatiepartnerschap is gegund.

De mogelijkheid deze procedure toe te passen, wordt reeds bij de uitschrijving van de aanbesteding van het eerste project vermeld, en het totale voor de volgende werken of diensten geraamde bedrag wordt door de aanbestedende diensten voor de toepassing van artikel 8 in aanmerking genomen.

Van deze procedure kan slechts gedurende een periode van zeven jaar volgende op de afsluiting van de oorspronkelijke opdracht gebruik worden gemaakt, tenzij in uitzonderlijke omstandigheden, voor de vaststelling waarvan rekening wordt gehouden met de verwachte levensduur van geleverde objecten, installaties of systemen, en de technische moeilijkheden die een verandering van leverancier kan veroorzaken;”;

c) punt 5 wordt vervangen door:

“5. voor opdrachten in verband met de levering van vervoersdiensten in de lucht en ter zee voor de strijdkrachten of de veiligheidsdiensten van een lidstaat die in het buitenland zijn ingezet of zullen worden ingezet, wanneer de aanbestedende dienst deze diensten moet inkopen bij ondernemers die de geldigheid van hun inschrijvingen maar voor zulke korte periodes garanderen dat de termijnen voor de openbare procedure, de niet-openbare procedure of de procedure van gunning door onderhandelingen met bekendmaking van een aankondiging van een opdracht, inclusief de verkorte termijnen van artikel 33, lid 7, niet in acht kunnen worden genomen.”;

11) in artikel 29, lid 2, wordt de vierde alinea vervangen door:

“De looptijd van een raamovereenkomst mag niet langer zijn dan tien jaar, behalve in uitzonderlijke omstandigheden, voor de vaststelling waarvan rekening wordt gehouden met de verwachte levensduur van alle geleverde objecten, installaties of systemen, en met de technische moeilijkheden die een verandering van leverancier kan veroorzaken.”;

- 12) in titel II, hoofdstuk V, wordt het volgende artikel ingevoegd:

“Artikel 29 bis

Dynamisch aankoopstelsel

1. Voor aankopen voor courant gebruik, waarvan de kenmerken wegens de algemene beschikbaarheid op de markt voldoen aan hun behoeften, kunnen de aanbestedende diensten gebruikmaken van een dynamisch aankoopstelsel. Het dynamisch aankoopstelsel wordt beheerd als een volledig elektronisch proces, dat gedurende de gehele geldigheidstermijn van het aankoopstelsel openstaat voor elke ondernemer die voldoet aan de selectiecriteria. Het kan worden ingedeeld in categorieën van producten, werken of diensten die objectief worden vastgesteld op basis van de kenmerken van de opdracht die in het kader van de bewuste categorie moet worden uitgevoerd. Die kenmerken kunnen ook verwijzen naar de maximaal toegestane omvang van de latere specifieke opdrachten of naar een specifiek geografisch gebied waarin latere specifieke opdrachten zullen worden uitgevoerd.
2. Bij het aanbesteden in een dynamisch aankoopstelsel volgen aanbestedende diensten de regels van de niet-openbare procedure. Alle gegadigden die aan de selectiecriteria voldoen, worden tot het stelsel toegelaten en het aantal tot het stelsel toe te laten gegadigden wordt niet beperkt overeenkomstig artikel 38, lid 3. Wanneer de aanbestedende diensten het stelsel in categorieën van producten, werken of diensten hebben verdeeld overeenkomstig lid 1 van dit artikel, vermelden zij de toepasselijke selectiecriteria voor elke categorie.

Niettegenstaande artikel 33 gelden de volgende termijnen:

- a) de termijn voor ontvangst van verzoeken tot deelname bedraagt minimaal dertig dagen, te rekenen vanaf de verzenddatum van de aankondiging van de opdracht. Er zijn geen verdere termijnen voor de ontvangst van de verzoeken tot deelname van toepassing zodra de uitnodiging tot inschrijving voor de eerste specifieke opdracht in het kader van het dynamisch aankoopstelsel is verzonden;
 - b) de termijn voor de ontvangst van inschrijvingen bedraagt minimaal tien dagen, te rekenen vanaf de verzenddatum van de uitnodiging tot inschrijving.
3. Voor alle communicatie in het kader van een dynamisch aankoopstelsel wordt alleen gebruikgemaakt van elektronische middelen.
4. Voor de gunning van opdrachten in een dynamisch aankoopstelsel gaan de aanbestedende diensten als volgt te werk:
- a) zij maken een oproep tot mededinging bekend en geven daarbij aan dat het om een dynamisch aankoopstelsel gaat;
 - b) zij vermelden in de aanbestedingsstukken ten minste de aard en de geraamde hoeveelheid van de beoogde aankopen, alsmede alle nodige informatie omtrent het dynamisch aankoopstelsel, inclusief op welke wijze het dynamisch aankoopstelsel functioneert, de gebruikte elektronische apparatuur en de nadere technische bepalingen en specificaties voor de verbinding;

- c) zij geven elke verdeling in categorieën van producten, werken of diensten aan en de kenmerken daarvan;
 - d) zij bieden vrije, rechtstreekse en volledige toegang, zolang het systeem geldig is, tot de aanbestedingsstukken.
5. De aanbestedende diensten verlenen elke ondernemer tijdens de gehele geldigheidstermijn van het dynamisch aankoopstelsel de mogelijkheid te verzoeken om deelname aan het stelsel onder de voorwaarden van lid 2. De aanbestedende diensten verrichten hun beoordeling van deze verzoeken overeenkomstig de selectiecriteria binnen tien werkdagen volgend op de ontvangst ervan. Die termijn kan worden verlengd tot 15 werkdagen in individuele gevallen waar zulks, met name vanwege de noodzaak aanvullende documentatie te bestuderen of anderszins te controleren of aan de selectiecriteria is voldaan, gerechtvaardigd is.

Niettegenstaande de eerste alinea kunnen de aanbestedende diensten, zolang de uitnodiging tot inschrijving voor de eerste specifieke aanbesteding in het kader van het dynamisch aankoopstelsel niet is verstuurd, de evaluatieperiode verlengen op voorwaarde dat er tijdens de verlengde evaluatieperiode geen uitnodiging tot inschrijving wordt uitgeschreven. De aanbestedende diensten geven in de aanbestedingsstukken de duur van de door hen voorgenomen verlenging aan.

De aanbestedende diensten delen de betrokken ondernemer zo spoedig mogelijk mee of hij al dan niet is toegelaten tot het dynamisch aankoopstelsel en delen op verzoek ook de redenen daarvoor mee.

6. De aanbestedende diensten nodigen overeenkomstig artikel 34 alle toegelaten deelnemers uit om op elke specifieke aanbesteding in het dynamisch aankoopstelsel in te schrijven. Wanneer het dynamisch aankoopstelsel is verdeeld in categorieën van werken, producten, of diensten, nodigen de aanbestedende diensten alle deelnemers die zijn toegelaten tot de categorie waarop de betrokken specifieke aanbesteding betrekking heeft, uit om een inschrijving in te dienen.

Zij gunnen de opdracht aan de inschrijver die de beste inschrijving heeft ingediend op grond van de gunningscriteria die zijn vermeld in de aankondiging van de opdracht voor het dynamisch aankoopstelsel overeenkomstig artikel 47. Deze criteria worden in voorkomend geval gepreciseerd in de uitnodiging tot inschrijving.

7. De aanbestedende diensten vermelden de geldigheidstermijn van het dynamisch aankoopstelsel in de oproep tot mededinging. Zij brengen de Commissie op de hoogte van elke verandering in de geldigheidstermijn, met gebruik van de volgende standaardformulieren:
 - a) wanneer de geldigheidstermijn wordt gewijzigd zonder dat het stelsel wordt beëindigd: het formulier dat aanvankelijk is gebruikt voor de oproep tot mededinging voor het dynamisch aankoopstelsel;
 - b) wanneer het stelsel wordt beëindigd: een aankondiging van gegunde opdracht als bedoeld in artikel 30, lid 3.

8. Aanbestedende diensten kunnen op ieder moment tijdens de geldigheidstermijn van het dynamisch aankoopstelsel van toegelaten deelnemers verlangen dat zij voldoende bewijsstukken betreffende de kwalitatieve selectiecriteria overleggen.
9. Aan de ondernemers of partijen die belangstelling hebben voor of partij zijn bij het dynamisch aankoopstelsel mogen voorafgaand aan of gedurende de geldigheidstermijn van het dynamisch aankoopstelsel geen kosten in rekening worden gebracht.”;

13) artikel 30 wordt als volgt gewijzigd:

a) lid 2 wordt vervangen door:

“2. De aanbestedende diensten die een opdracht of een raamovereenkomst wensen te gunnen volgens een openbare procedure, volgens een niet-openbare procedure, volgens een procedure van gunning door onderhandelingen met bekendmaking van een aankondiging van een opdracht, via een concurrentiegericht dialoog of via een innovatiepartnerschap geven hun voornemen hiertoe in een aankondiging van een opdracht te kennen.”;

b) het volgende lid wordt ingevoegd:

“2 bis. De aanbestedende diensten zenden een aankondiging van gegunde opdracht binnen dertig dagen na de gunning van elke opdracht op basis van een dynamisch aankoopstelsel. Deze aankondigingen kunnen echter per kwartaal worden gebundeld. In dat geval worden de gebundelde aankondigingen binnen dertig dagen na het einde van elk kwartaal verstuurd.”;

14) artikel 33 wordt als volgt gewijzigd:

a) lid 2 wordt vervangen door:

“2. Voor niet-openbare procedures, procedures van gunning door onderhandelingen met bekendmaking van een aankondiging van een opdracht, concurrentiegericht dialogen en innovatiepartnerschappen bedraagt de minimumtermijn voor de ontvangst van de verzoeken tot deelneming 37 dagen, te rekenen vanaf de verzenddatum van de aankondiging van de opdracht.

Voor niet-openbare procedures bedraagt de minimumtermijn voor de ontvangst van de inschrijvingen 40 dagen, te rekenen vanaf de verzenddatum van de uitnodiging, en voor openbare procedures bedraagt de minimumtermijn voor de ontvangst van de inschrijvingen 35 dagen, te rekenen vanaf de verzenddatum van de aankondiging van de opdracht.”;

b) lid 7 wordt vervangen door:

“7. Wanneer het vanwege urgentie niet haalbaar is de in dit artikel bepaalde minimumtermijnen in acht te nemen, kunnen de aanbestedende diensten bij openbare procedures, niet-openbare procedures en procedures van gunning door onderhandelingen met bekendmaking van een aankondiging van een opdracht de volgende termijnen vaststellen:

a) een termijn voor de ontvangst van de verzoeken tot deelneming van minimaal 15 dagen, te rekenen vanaf de verzenddatum van de aankondiging van de opdracht, of 10 dagen indien de aankondiging met elektronische middelen is verzonden in het formaat en op de wijze van verzending beschreven in bijlage VI, punt 3;

- b) in het geval van niet-openbare procedures, een termijn voor de ontvangst van de inschrijvingen van minimaal 10 dagen, te rekenen vanaf de verzenddatum van de uitnodiging tot indiening van een inschrijving; en
- c) in het geval van openbare procedures, een termijn voor de ontvangst van de inschrijvingen van minimaal 15 dagen, te rekenen vanaf de verzenddatum van de aankondiging van de opdracht, of 10 dagen indien de aankondiging met elektronische middelen is verzonden in het formaat en op de wijze van verzending beschreven in bijlage VI, punt 3.”;

15) in artikel 34 wordt lid 1 vervangen door:

- “1. Bij niet-openbare procedures, procedures van gunning door onderhandelingen met bekendmaking van een aankondiging van een opdracht, concurrentiegericht dialogen en innovatiepartnerschappen nodigen de aanbestedende diensten de geselecteerde gegadigden gelijktijdig en schriftelijk uit tot inschrijving, tot onderhandelingen of, in de concurrentiegericht dialogen, tot deelneming aan de dialoog, of, in het geval van een innovatiepartnerschap, tot deelneming.”;

16) artikel 35 wordt als volgt gewijzigd:

a) lid 1 wordt vervangen door:

“1. De aanbestedende diensten stellen de gegadigden en inschrijvers zo spoedig mogelijk in kennis van de besluiten die zijn genomen inzake de gunning van een opdracht, de sluiting van een raamovereenkomst of de toelating tot een dynamisch aankoopstelsel, met inbegrip van de motivering van elk besluit om een opdracht niet te gunnen, geen raamovereenkomst te sluiten waarvoor een oproep tot mededinging was gedaan of de procedure opnieuw te beginnen, of geen dynamisch aankoopstelsel in te stellen; deze informatie wordt op schriftelijk verzoek aan de aanbestedende diensten verstrekt.”;

b) lid 3 wordt vervangen door:

“3. De aanbestedende diensten kunnen evenwel besluiten bepaalde, in lid 1 bedoelde gegevens betreffende de gunning van de opdrachten, de sluiting van raamovereenkomsten of de toelating tot een dynamisch aankoopstelsel niet mee te delen indien de openbaarmaking van die gegevens de toepassing van de wet in de weg zou staan, met het openbare belang in strijd zou zijn, met name defensie- en/of veiligheidsbelangen zou kunnen schaden, de rechtmatige commerciële belangen van publieke of particuliere ondernemers zou kunnen schaden, of afbreuk aan de eerlijke mededinging tussen hen zou kunnen doen.”;

17) artikel 38 wordt als volgt gewijzigd:

a) in lid 3 wordt het inleidend gedeelte vervangen door:

“3. Bij niet-openbare procedures, procedures van gunning door onderhandelingen met bekendmaking van een aankondiging van een opdracht, concurrentiegericht dialogen en innovatiepartnerschappen kunnen de aanbestedende diensten het aantal geschikte gegadigden beperken dat zij zullen uitnodigen om een inschrijving in te dienen of waarmee zij een dialoog zullen voeren of, in het geval van een innovatiepartnerschap, dat zij zullen uitnodigen om deel te nemen. In dat geval geldt hetgeen volgt.”;

b) lid 5 wordt vervangen door:

“5. Wanneer de aanbestedende diensten gebruikmaken van de in artikel 26, lid 3, artikel 27, lid 4, en artikel 27 bis, leden 2 en 5, geboden mogelijkheid om het aantal oplossingen dat moet worden besproken of het aantal inschrijvingen waarover moet worden onderhandeld, te verminderen, doen zij dat door toepassing van de gunningscriteria die in de aankondiging van de opdracht of in het bestek zijn vermeld. In de slotfase zorgt dit aantal voor daadwerkelijke mededinging, voor zover er een voldoende aantal oplossingen of geschikte gegadigden zijn.”;

18) aan artikel 42 wordt het volgende lid toegevoegd:

“7. In het geval van opdrachten voor werken, diensten en plaatsings- of installatiewerkzaamheden in het kader van een opdracht voor leveringen kunnen aanbestedende diensten eisen dat bepaalde kritieke taken rechtstreeks door de inschrijver zelf worden verricht, of wanneer de inschrijving is ingediend door een combinatie van ondernemers als bedoeld in artikel 5, lid 2, door een deelnemer aan die combinatie.”;

- 19) in titel II, hoofdstuk VII, afdeling 3, wordt het volgende artikel ingevoegd:

“Artikel 49 bis

Wijziging van opdrachten gedurende de looptijd

1. Opdrachten en raamovereenkomsten kunnen in overeenstemming met deze richtlijn zonder nieuwe aanbestedingsprocedure worden gewijzigd in de volgende gevallen:
 - a) wanneer de wijzigingen, ongeacht de geldelijke waarde ervan, in de oorspronkelijke aanbestedingsstukken zijn aangebracht in duidelijke, nauwkeurige en ondubbelzinnige herzieningsclausules, waaronder eventueel prijsherzieningsclausules of opties. Deze clausules omschrijven de omvang en de aard van mogelijke wijzigingen of opties alsmede de voorwaarden waaronder deze kunnen worden gebruikt. Zij voorzien niet in wijzigingen of opties die de algemene aard van de opdracht of raamovereenkomst kunnen veranderen;
 - b) voor door de oorspronkelijke aannemer te verrichten aanvullende werken, diensten of leveringen die noodzakelijk zijn geworden en die niet in de oorspronkelijke aanbesteding waren opgenomen, indien een verandering van aannemer:
 - i) niet mogelijk is om economische of technische redenen, zoals wanneer de aanvullende goederen of diensten uitwisselbaar of interoperabel moeten zijn met bestaande uitrusting, diensten of installaties die in het kader van de oorspronkelijke opdracht zijn aangeschaft; en
 - ii) tot aanzienlijk ongemak of aanzienlijke kostenstijgingen zou leiden voor de aanbestedende dienst;

Prijsverhogingen mogen evenwel niet meer bedragen dan 50 % van de waarde van de oorspronkelijke opdracht. Indien er meerdere opeenvolgende wijzigingen worden doorgevoerd, geldt deze beperking voor de waarde van elke wijziging. Dergelijke opeenvolgende wijzigingen mogen niet bedoeld zijn om deze richtlijn te omzeilen;

- c) indien aan elk van de volgende voorwaarden is voldaan:
 - i) de behoefte aan wijziging is het gevolg van omstandigheden die een zorgvuldige aanbestedende dienst niet kon voorzien;
 - ii) de wijziging brengt geen verandering in de algemene aard van de opdracht; en
 - iii) de prijsverhogingen niet meer bedragen dan 50 % van de waarde van de oorspronkelijke opdracht of raamovereenkomst. Indien er meerdere opeenvolgende wijzigingen worden doorgevoerd, geldt deze beperking voor de waarde van elke wijziging. Dergelijke opeenvolgende wijzigingen mogen niet bedoeld zijn om deze richtlijn te omzeilen;
- d) wanneer een nieuwe aannemer de aannemer aan wie de aanbestedende dienst de opdracht aanvankelijk had gegund, vervangt ten gevolge van:
 - i) een ondubbelzinnige herzieningsclausule of optie overeenkomstig punt a);

- ii) rechtsopvolging onder algemene of gedeeltelijke titel in de positie van de oorspronkelijke aannemer, ten gevolge van herstructurering van de onderneming, met inbegrip van overname, fusie, acquisitie of insolventie, door een andere ondernemer die voldoet aan de aanvankelijk vastgestelde criteria voor kwalitatieve selectie, mits dit geen andere wezenlijke wijzigingen in de opdracht meebrengt en niet is bedoeld om de toepassing van deze richtlijn te omzeilen; of
 - iii) het feit dat de aanbestedende dienst zelf de verplichtingen van de hoofdaannemer ten aanzien van zijn onderaannemers op zich neemt, indien overeenkomstig artikel 21 in nationale wetgeving in deze mogelijkheid is voorzien;
- e) indien de wijzigingen, ongeacht de waarde ervan, niet wezenlijk zijn in de zin van lid 4.

De aanbestedende diensten die in de in de punten b) en c) van dit lid genoemde gevallen een opdracht hebben gewijzigd, doen hiervan mededeling in het *Publicatieblad van de Europese Unie*. Deze mededeling bevat de in een aankondiging van gegunde opdracht vereiste informatie met de nodige aanpassingen.

2. Voorts, en zonder dat onderzocht moet worden of de in lid 4, punten a) tot en met d), genoemde voorwaarden vervuld zijn, kunnen opdrachten ook zonder een nieuwe aanbestedingsprocedure in overeenstemming met deze richtlijn worden gewijzigd indien het bedrag waarmee de wijziging gepaard gaat lager is dan elk van de volgende bedragen:

- a) de in artikel 8 genoemde drempels; en

- b) 10 % van de waarde van de aanvankelijke opdracht voor leveringen en diensten en minder dan 15 % van de waarde van de aanvankelijke opdracht voor werken.

De wijziging mag de algemene aard van de opdracht of raamovereenkomst evenwel niet veranderen. Wanneer een aantal opeenvolgende wijzigingen plaatsvinden, wordt de waarde beoordeeld op basis van de netto cumulatieve waarde van de opeenvolgende wijzigingen.

- 3. Voor de berekening van de in lid 1, punten b) en c), en lid 2 vermelde prijs wordt, indien de opdracht een indexeringsclausule bevat, de geactualiseerde prijs als referentiewaarde gehanteerd.
- 4. Een wijziging van een opdracht of een raamovereenkomst tijdens de looptijd wordt als wezenlijk beschouwd in de zin van lid 1, punt e), wanneer de opdracht of raamovereenkomst hierdoor materieel komt te verschillen van de oorspronkelijke opdracht of raamovereenkomst. Onverminderd de leden 1 en 2 wordt een wijziging in elk geval geacht wezenlijk te zijn wanneer aan een of meer van de volgende voorwaarden is voldaan:
 - a) de wijziging voorziet in voorwaarden die, als zij deel van de aanvankelijke aanbestedingsprocedure hadden uitgemaakt, de toelating van andere dan de aanvankelijk geselecteerde gegadigden en de aanvaarding van andere dan de aanvankelijk aanvaarde inschrijving mogelijk zouden hebben gemaakt dan wel extra deelnemers aan de aanbestedingsprocedure zouden hebben aangetrokken;

- b) de wijziging verandert het economische evenwicht van de opdracht of de raamovereenkomst ten gunste van de aannemer op een wijze waarin niet is voorzien in de oorspronkelijke opdracht of raamovereenkomst;
- c) de wijziging leidt tot een aanzienlijke verruiming van het toepassingsgebied van de opdracht of raamovereenkomst;
- d) een nieuwe aannemer is in de plaats gekomen van de aannemer aan wie de aanbestedende dienst de opdracht aanvankelijk had gegund in andere dan de in lid 1, punt d), bedoelde gevallen.

5. Voor andere wijzigingen dan de in de leden 1 en 2 genoemde wijzigingen die tijdens de looptijd van een opdracht of een raamovereenkomst dienen te worden aangebracht, is een nieuwe aanbestedingsprocedure overeenkomstig deze richtlijn nodig.”;

20) in artikel 52, lid 6, derde alinea, wordt “zeven jaar” vervangen door “tien jaar”;

21) in artikel 55 wordt lid 1 vervangen door:

“1. De beroepsprocedures waarin deze titel voorziet, zijn van toepassing op de opdrachten als bedoeld in artikel 2, met inbegrip van raamovereenkomsten en dynamische aankoopssystemen, onder voorbehoud van de uitsluitingen van de artikelen 12 en 13.”;

22) in artikel 58, punt c), wordt de eerste zin vervangen door:

“in het geval van opdrachten die gebaseerd zijn op een raamovereenkomst als bedoeld in artikel 29 en in het geval van opdrachten die gebaseerd zijn op een dynamisch aankoopstelsel als bedoeld in artikel 29 bis.”;

23) in artikel 60, lid 1, wordt punt c) vervangen door:

“c) in de gevallen als bedoeld in de tweede alinea van artikel 58, punt c), indien de lidstaten gebruik hebben gemaakt van de afwijking van de opschortende termijn voor opdrachten op grond van een raamovereenkomst of een dynamisch aankoopstelsel.”;

24) artikel 65 wordt vervangen door:

“Artikel 65

Statistische verplichtingen

1. Om de resultaten van de toepassing van deze richtlijn te kunnen beoordelen, zenden de lidstaten de Commissie uiterlijk op 31 oktober van ieder jaar een overeenkomstig artikel 66 opgesteld statistisch overzicht van de in het voorgaande jaar door de aanbestedende diensten geplaatste opdrachten voor leveringen, diensten en werken toe.
2. In afwijking van lid 1 wordt de daarin vastgestelde verplichting tijdelijk opgeschort tot 31 december 2030 overeenkomstig de planningshorizon voor de defensiegereedheid van de Unie.”;

- 25) artikel 68 wordt geschrapt;
- 26) artikel 73 wordt vervangen door:

“Artikel 73

Evaluatie en verslaglegging

De Commissie evalueert uiterlijk op 1 januari 2031 de uitvoering van deze richtlijn in het licht van de doelstelling om de gereedheid van de Europese defensie tegen 2030 te verbeteren en brengt hierover verslag uit aan het Europees Parlement en de Raad. Zij evalueert met name of en in hoeverre de doelstellingen van deze richtlijn zijn verwezenlijkt met betrekking tot onder meer de werking van de interne markt en de doelstelling om de gereedheid van de Europese defensie tegen 2030 te verbeteren. In haar verslag evalueert de Commissie met name de toepassing van artikel 8 en artikel 28, lid 2. Het verslag gaat zo nodig vergezeld van een wetgevingsvoorstel.”.

Artikel 3

Omzetting

1. De lidstaten dienen uiterlijk op ... [twaalf maanden na de datum van inwerkingtreding van deze richtlijn] de nodige wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen vast te stellen en bekend te maken om aan deze richtlijn te voldoen. Zij stellen de Commissie daarvan onmiddellijk in kennis.

Zij passen die bepalingen uiterlijk ... [15 maanden na de datum van inwerkingtreding van deze richtlijn] toe.

Wanneer de lidstaten die bepalingen aannemen, wordt in die bepalingen zelf of bij de officiële bekendmaking ervan naar deze richtlijn verwezen. De regels voor de verwijzing worden vastgesteld door de lidstaten.

2. De lidstaten delen de Commissie de tekst van de belangrijkste bepalingen van intern recht mee die zij op het onder deze richtlijn vallende gebied vaststellen.

Artikel 4

Inwerkingtreding

Deze richtlijn treedt in werking op de twintigste dag na die van de bekendmaking ervan in het *Publicatieblad van de Europese Unie*.

Artikel 5
Adressaten

Deze richtlijn is gericht tot de lidstaten.

Gedaan te ..., ...

Voor het Europees Parlement
De voorzitter

Voor de Raad
De voorzitter

Er is een verklaring met betrekking tot deze verordening opgesteld, die te vinden is in PB C, ..., ELI: ...⁺.

⁺ PB: gelieve de PB-verwijzing van de verklaring op te nemen, met inbegrip van de ELI.